

НОВІТНІЙ ПОШУК У ЛІНГВОДИДАКТИЦІ

Л.В. Шулінова, канд.філол.наук

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ МОВИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ ЯК МОДЕЛЬ ФОРМУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОГО МИСЛЕННЯ

Розглянуто основні аспекти методики викладання української мови в системі університетської освіти.

Is considered basic aspects of a technique of teaching of the Ukrainian language in system of university formation.

Методика викладання української мови у вищій школі як навчальна дисципліна посідає особливе місце в системі філологічної освіти, вона завершує фундаментальну підготовку філолога-лінгвіста і має прагматичне спрямування. Важливість цієї навчальної дисципліни зумовлена нагальною потребою вирішення ряду проблем, що постали перед сучасною вищою школою в підготовці фахівців такого рівня кваліфікації, який сприятиме реалізації засадничих завдань вдосконалення та реформування освіти. Відомо, що підготовка кваліфікованих викладачів української мови має стати одним із шляхів впровадження нової стратегії вищої освіти в державі, що ґрунтується на гармонійному поєднанні, синтезі традицій, котрі склалися упродовж сторіч, і новаторства, пов'язаного з розвитком нових суспільних відносин, матеріальної і духовної культури, інтеграцією України у світове співтовариство. Від того, хто прийде на зміну сучасному поколінню викладачів-мовників, залежатиме майбутнє філологічної освіти, потрібність її в прагматичному суспільстві, тому особливу увагу потрібно приділяти виробленню відповідних умінь і навичок, що формують професіоналізм, гармонізації світоглядних, естетичних та моральних характеристик майбутнього викладача.

У курсі методики викладання української мови у вищій школі обґрунтовуються теоретичні засади методики мови як науки та навчальної дисципліни, формуються закономірності її розвитку у зв'язку з еволюцією наукових лінгвістичних та педагогічних концепцій, аналізуються методичні категорії й поняття, що становлять предмет і зумовлюють зміст методики¹.

Загальна мета курсу – формування і практичне засвоєння системних, науково обґрунтованих методів, прийомів, принципів вивчення і викладання української мови у вищій школі. Тобто ми маємо підготувати викладача найвищого рівня кваліфікації, озброєного сучасними знаннями і практичними навичками, здатного викладати українську мову як фах та реалізовувати основні положення Закону про мови, працюючи в навчальних закладах різних рівнів акредитації.

У курсі методики викладання української мови у вищій школі аналізуються методи, прийоми й принципи вивчення всіх розділів вузівської освіти з української мови відповідно до розуміння її як системно-структурної організації.

Основним критерієм досконалості володіння методами викладання є вміння співвідносити спеціальні теоретичні знання і апробовані практикою оптимальні форми організації навчального матеріалу, системної й аргументованої його подачі. Тому, на наш погляд, доцільно застосовувати методи навчання мови, в основу яких покладено врахування рівня пізнавальної діяльності студентів у процесі навчання: проблемний виклад матеріалу, евристичний, дослідницький та ін.²

У сучасній українській лінгводидактиці відсутні системні праці з методики викладання української мови у вищій школі, що становить певні труднощі у викладанні, проте й перспективи наукового пошуку. Питаннями методики викладання у вищій школі займалися російські дослідники Лернер І.³, Архангельський С.⁴, Лапідус Б.⁵ Але зазначимо, що їх роботи вже дещо застарілі й виконані на матеріалі не української мови. Розвиток сучасних засобів і способів комунікації, поширення й здобуття інформації значно впливають на розвиток методів, прийомів і засобів навчання мови у вищій школі. Тому наші спостереження, аналіз і рекомендації певним чином претендують на новизну й актуальність.

Студенти-філологи, вивчаючи методику викладання української мови, мають бути обов'язково ознайомлені з навчальними планами, принципами, мотивацією їх укладання, структурою. Саме відповідно до навчальних планів розроблюють програми з відповідних лінгвістичних дисциплін. Доцільно навчити студентів працювати над програмами мовних курсів і робочими програмами, показати відмінність і специфіку розроблення й укладання обох різновидів, їх значення в системі навчально-

методичної та організаційної роботи викладача-мовника у вищій школі.

Розглядаючи форми організації навчального процесу у вищій школі, доцільно вивчати лекції, їх типи, специфіку побудови відповідно до лінгвістичної дисципліни, для викладання якої їх застосовують; практичні й семінарські заняття, їх різновиди, структуру, специфіку добору ілюстративного матеріалу і форм проведення, наголошуючи на істотній відмінності між ними. Однією із помилок у сучасній практиці викладання української мови у вищій школі є сплутування практичних і семінарських занять через незнання, або через нерозуміння їхньої специфіки. Окремо потрібно вивчати можливість використання в навчальній практиці викладання української мови колоквіумів, наукових дискусій, наукових конференцій. Відповідно до навчальних планів і програм розглядаємо форми контролю знань і вмінь студентів з української мови та специфіку їх проведення.

Належну увагу слід приділити формам організації самостійної роботи студентів із вивчення програмних лінгвістичних дисциплін, враховуючи мету, завдання, підсумкові форми контролю.

Обовязковим є вивчення методів, прийомів, принципів написання наукових студентських робіт як навчальних (реферати, курсові, тези до наукових конференцій та ін.), так і кваліфікаційних (бакалаврських, дипломних та магістерських).

Організація і проведення навчальних та виробничих практик із мови також мають бути детально розглянуті в курсі методики викладання української мови у вищій школі.

У підготовці лекцій, практичних занять, визначаючи форми контролю, враховуємо співвідношення теорії і практики вивчення української мови за затвердженими навчальними планами.

У сучасній вищій школі основними є лекції проблемні, аналітичні та оглядові. Проте, потрібно розкрити студентам специфіку їх підготовки, особливості структури, різновиди кожного типу відповідно до навчальної лінгвістичної дисципліни. Відомо, що суттєво відрізняються за всіма параметрами лекції (і практичні, й семінарські заняття) із курсів сучасної української мови, істориколінгвістичних, стилістичних, лінгводидактичних (методика викладання української мови). Зміст усього курсу, тема окремої лекції, мета, завдання зумовлять методи, прийоми, принципи добору й систематизації матеріалу лекції. Так, наприклад, аналітичні лекції з

граматики сучасної української мови і з історичної граматики української мови істотно відрізнятимуться, адже різними є методи аналізу сучасної мови й істориколінгвістичні методи аналізу, проблематика, мовний матеріал і способи його інтерпретації також відрізнятимуться, що й впливатиме на специфіку підготовки лекції. Викладач методики має показати ці особливості, тобто не обмежуватися загальними зауваженнями стосовно лекції як однієї із форм організації навчального процесу у вищій школі. Це зауваження є суттєвим ще й з огляду на те, що студенти магістратури повинні проходити асистентську практику, розробляти і проводити лекції, практичні, семінарські заняття із різних лінгвістичних дисциплін обраної спеціалізації.

Практичне заняття є ще однією формою організації навчального процесу, що узгоджується із лекціями відповідної лінгвістичної дисципліни (окрім тих ситуацій, коли весь курс є практичним). Практичні заняття мають відповідати лекційним, проте варто зазначити, що досить часто кількість навчальних годин на лекційні й практичні заняття не збігається. Може бути більше або менше (іноді навіть у двічі) практичних занять. Цей фактор буде впливати на підготовку і типи практичних занять, що повинно бути пояснено студентам у процесі вивчення методики викладання. Також акцентуємо в роботі зі студентами на особливостях організації роботи, доборі й систематизації матеріалу для практичних занять відповідно до специфіки лінгвістичної дисципліни (сучасна мова, історія мови, стилістика, методика викладання мови).

Семінарським заняттям слід приділити особливу увагу, зважаючи на неправомірне ототожнення їх із практичними, а також і з консультаціями до написання курсових чи бакалаврських робіт. Семінар у викладанні мови є окремою формою організації навчання і формування лінгвістичних знань, є дисципліною спеціалізації, що потребує ретельної, системної, логічно продуманої підготовки. Семінарські заняття повинні забезпечити поглиблення знань студентів із вузькоспеціальної наукової проблематики, що становить основне коло зацікавлень студентів, а також удосконалити навички роботи зі спеціальною науковою літературою, вміння добирати, систематизувати науковий матеріал, оформлювати його за поставленим завданням (наукова дискусія, реферат, науковий виступ, наукова доповідь чи співдоповідь та ін.). Саме ці аспекти мають бути

розглянуто на заняттях із методики викладання української мови у вищій школі.

Вивчаючи форми контролю знань і вмінь студентів із мови, акцентуємо на підготовці і проведенні заліків та іспитів за навчальними планами і програмами з мови у вищій школі. Детально аналізуємо можливі форми проведення заліків та іспитів, визначаючи оптимальні для кожної конкретної лінгвістичної дисципліни.

Окремо розглядаємо різновиди колоквиумів і мотивуємо доцільність їх застосування як форм контролю, і як одного з типів практичних чи семінарських занять.

Працюючи над рефератом, наголошуємо на специфіці їх різновидів (форма поточного контролю, навчальний реферат, науковий реферат, реферат для вступу до аспірантури, реферат для складання кандидатського іспиту з фаху, автореферати дисертацій та ін.), що зумовлює не лише структурні розбіжності, а й визначає особливості добору й мовної організації реферованого матеріалу.

Структура, зміст, оформлення навчальних і кваліфікаційних наукових робіт з української мови у вищих навчальних закладах потребують ґрунтовного, ретельного опрацювання на заняттях із методики викладання української мови у вищій школі. Відомо, що саме навчити студентів писати курсові, бакалаврські, дипломні, магістерські роботи є одним із найскладніших і найвідповідальніших завдань викладача. Потрібно враховувати наукові зацікавлення студентів, методи й прийоми аналізу мовного матеріалу, загальні методичні вимоги до таких робіт, індивідуальні здібності студентів, коректність і тактовність у роботі зі студентами та інші аспекти.

Також потрібно розглянути форми підвищення кваліфікації викладача вищого навчального закладу (стажування, наукове відраджання, творча відпустка, докторантура, робота у вищих навчальних закладах іноземних держав та ін.), ознайомити студентів із принципами й специфікою укладання програми підвищення кваліфікації та можливими формами звітності.

Отже, вважаємо, що методика викладання української мови у вищій школі є однією зі стратегічних навчальних дисциплін у підготовці філолога, потребує від викладача відповідного фахового лінгвістичного рівня й досвіду роботи як у читанні спеціальних мовних дисциплін, так і в керуванні практиками та написанням студентами кваліфікаційних робіт.

На наш погляд, методика викладання української мови у вищій школі повинна стати дійсно однією з основних навчальних дисциплін для підготовки і спеціалістів, і магістрів із достатньою кількістю навчальних годин, забезпечуючи реалізацію Закону про мови, 10 ст. Конституції та інших засадничих для розвитку й функціонування держави документів.

¹Шевченко Л.І., Шулінова Л.В. Програма курсу "Методика викладання української мови в середній школі" для студентів філологічного факультету. – К., 1998. – С.3; ²Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М., 1981; ³Лернер И.Я. Указ.раб.; ⁴Архангельский С.И. Лекции по теории обучения в высшей школе. – М., 1974; ⁵Лapidус Б.А. Проблемы содержания обучения языку в языковом вузе. – М., 1986.

Ю.Л.Мосенкіс, докт. філол. наук.

МЕТОД СЛІВ І РЕЧЕЙ (“ЛІНГВІСТИЧНА ПАЛЕОНТОЛОГІЯ”) У СПЕЦКУРСІ “МЕТОДИ ЛІНГВІСТИЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ”

Головним завданням дослідження є аналіз історії й теорії методу “слів і речей” (“лінгвістичної палеонтології”) як матеріал для спецкурсу “Методи лінгвістичних досліджень”

The major concern of the research is an analysis of history and theory of the method “Words and things” (“Linguistic paleontology”) as a material for the special course “The methods of linguistic researches”

Ще в часи Ренесансу, а саме в XVI столітті, була поширеною думка про те, що “слова і речі утворюють нібито єдиний текст, який є частиною світу природи”¹.

Метод “слів і речей” (“лінгвістична палеонтологія”), розроблений А. Куном, А. Пікте, В. Генном, О. Шрадером, Г. Шухардтом, А. Нерінгом, Р. Мерінгером (засновником – у 1909 році – журналу “Wörter und Sachen”, тобто саме “Слова і речі”) та ін., передбачає реконструкцію культури носіїв прамови на основі позамовної інтерпретації реконструйованих культурних термінів.

Серед попередників методу називають Ж. Менажа, який пояснює подібним чином деякі італійські слова (1669), і навіть Ф. Бекона, котрий говорить про “граматику, що ретельно вивчає не